

6-30-2019

SPECIFIC PECULIARITIES AND VALUE OF LEGENDARY THEMES IN THE PRACTICAL APPLY ART

IBROKHIM ABDURAKHMANOV

Doctoral student of the National Institute of art and design named after K. Begzad Phd, dotsent, uzdsmi@madaniyat.uz

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/cacenas>

Recommended Citation

ABDURAKHMANOV, IBROKHIM (2019) "SPECIFIC PECULIARITIES AND VALUE OF LEGENDARY THEMES IN THE PRACTICAL APPLY ART," *Culture and Arts of Central Asia*: Vol. 10 : No. 1 , Article 12.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/cacenas/vol10/iss1/12>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Culture and Arts of Central Asia by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

ИБРОҲИМ АБДУРАҲМОНОВ,
 Камолиддин Бехзод номидаги Миллий Рассомлик ва
 дизайн институти докторанти (Ds), санъатшунослик
 фанлари номзоди, доцент.

АМАЛИЙ БЕЗАК САНЪАТИДА АФСОНАВИЙ МАВЗУЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЎЗИГА ХОСЛИГИ (қисм бутунликнинг ифодаси сифатида)

Аннотация. Мазкур мақола XIX-XX асрлар Ўзбекистон амалий-безак санъатида афсонавий мавзулар – қисм бутунликнинг ифодаси тамойили асосида ифодаланилиши, қушлар, ҳайвонлар, паррандалар ва сув унсурларига оид жонзодларнинг рамзий қиёфалари тасвирланиши санъатшунослик илми кесимида илк бор умумлаштирилмоқда.

Таянч иборалар: антропоморф, зооморф, орнитаморф ва самовий-геометрик мавзулар, рамзий ўйинчоқлар тасвири, шомонлик, тангричилик, тотемизм, анимизм, нақш безак элементлари, ҳимоячи туморлар.

Ибраҳим АБДУРАҲМОНОВ

Докторант (Ds) Национального института художества
 и дизайна имени К.Бегзада, доцент и кандидат искусствоведения

ЗНАЧЕНИЕ И СПЕЦИФИКА ЛЕГЕНДАРНЫХ ТЕМ В ИСКУССТВЕ ПРИКЛАДНОГО УКРАШЕНИЯ (часть как выражение целостности)

Аннотация. В статье рассматривается интерпретация мифологии и фольклора в произведениях прикладного искусства Узбекистана XIX-XX вв. Исследуется символы и орнаментальный репертуар. Особым акцентом выделяются изображения воды, птиц и животных.

Ключевые слова: антропоморфный, зооморфный, солярные знаки, изображения символов-игрушек, шаманизм, тенгрианство, тотемизм, анимизм, элементы орнаментального декора, амулеты (обереги).

Ibrokhim ABDURAKHMANOV

Doctoral student of the National Institute of art and design named after K. Begzad, Phd, dotsent

SPECIFIC PECULIARITIES AND VALUE OF LEGENDARY THEMES IN THE PRACTICAL APPLY ART

Abstract. The article discusses the interpretation of mythology and folklore in works of applied art of Uzbekistan of the XIX-XX centuries. The characters and ornamental repertoire are explored. Special emphasis highlights images of water, birds and animals.

Keywords: anthropomorphic, zoomorphic, solar signs, images of toy symbols, shamanism, tengrism, totemism, animism, elements of ornamental decor, amulets.

Мамлакатимизда амалий санъат анъаналарнинг ўзига хослигини сақлаб қолиш ва ривожлантиришга давлат миқёсида катта эътибор берилмоқда. Бу борада бир қатор Қарорлар чиқарилиб, ижроси таъминланиб келинмоқда[1],[2]. Аммо буларнинг барчаси амалий ишлар холос. Эндиликда уларнинг ички қатламларини ҳар томонлама чуқур ва жиддий ўрганиш зарур. Зеро “илмий-тадқиқот ва инновация фаолиятини рағбатлантириш, илмий ва инновация ютуқларини амалиётга жорий этишнинг самарали механизмларини

яратиш” ишлари Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг “Ҳаракатлар стратегияси” да устувор йўналишлар қаторида белгиланган[3].

Ўзбекистон амалий безак санъатида афсонавий мавзулар салмоқли ўрин тутди. Тарихан шаклланган нақш безакларида геометрик (самовий), зооморф, антропоморф ва орнитаморф тасвирлар чуқур рамзий маънога эга[11.Б.193]. Маҳаллий аҳоли эътиқодлари, турмуш тарзи ва мифо-эпик қарашлари билан боғлиқ ҳолда вужудга келган тасвир элементлари бир би-

ридан фаркланади [7.Б.22]. Чўл худудларида истикомат қиладиган кўчманчи ва ярим кўчманчи халқлар маиший буюмларида антропоморфик тасвирлар кузатилади. Кашталардаги нақш безакларида турли чўл ҳайвонлари тасвири рамзий кўринишда “қисмларга ажратилган бутун” тамойили асосида яхлит композиция яратилган [14.Б.63]. Халқ санъатида мунтазам қўлланилувчи қодаларга мувофиқ – бутуннинг ўрнига бир қисм тарзида яъни – турли ҳайвонлар, паррандалар ва судралиб юривчилар танасининг бирор аъзоси рамз қилиб олинган. Мазкур тамойилга амалий безак санъатининг деярли барча турларида амал қилинган.

Ҳайвонлар тасвири. Ватанимизнинг жанубий вилоятлари [8.Б.12] ва қорақалпоқ аёллари маҳаллий либосларининг ташқи безагида чўл ҳайвонлари рамзий тасвири ишланган. Уларнинг аксариятида турли мифологик жонзодлар – ҳайвонлар, қушлар ва ҳашаротларнинг тана аъзоларидан бирор қисми ишланишига сабаб уларда илоҳий қудрат борлигига бўлган ишончдир [13.Б.33-35]. Кўчманчи ва ярим ўтроқ халқлар маиший ҳаётида илк эътиқодлар – тотемизм, анимизм, шомонлик ва тангричилик билан боғлиқ қарашлар қисман сақланиб қолган. Бу ҳолат уларнинг санъатига ҳам чуқур кириб борган. Турли ҳайвонларнинг муқаддаслаштирилиши бевосита тотемизмга бориб тақалса, уларнинг суяклари, тана аъзоларини илоҳий қудратга эга деб, тумор сифатида тақиб юрилиши бевосита анимизм, фетишизм ва шомонликка оид эътиқодлар билан боғланади.

Шохсиз ҳайвонлар. Азалдан уй ҳайвонлар хонадон кўрикчиси сифатида муқаддаслаштирилган. Халқ амалий санъатидаги шохсиз ҳайвонлар орасида от, ит, туя, кийик кабилар алоҳида ажралиб туради. “Асп” нақш безагида чизиш, ўйиш, тирнаш, ранг суриш йўли билан от тасвири ишланган. Ушбу рамзий нақш элементида усталар табиатдан от тасвирини услублаштирганлар. Бундай безакларни мисгарликда, ганчкорликда, кулолчиликда, наққошликда, каштачиликда кўришимиз мумкин. Умуман от рамзий нақш элементи, заковат, тафаккур, сезгирликнинг рамзларини ифодалайди. “Кўй тиши”, “бўри кўзи”, “ит думи”, “ит товон” безаклари уларнинг ёрқин намунаси. Айрим намуналарда баъзан ит яхлит тасвирланганлигини кўриш мумкин.

Санъатшунослар А.Ҳақимов, Э.Гюль ва С.Алиевалар Бойсун ва унинг атрофларидаги қишлоқлар кашталарида геометрик нақшлар билан бирга қуш ва ҳайвонлар тасвирини асосий мавзулардан бирига айланганлигини аниқлашган. Илмий манбаларда ҳалигача тилга олинмаган “Чиройли кийик кучоқлаб ўтирган қора сочли, оппоқ юзли гўзал кизнинг сўзана-ларда кашталанган тасвири тикилган. Айрим ҳолларда қўш кийик ва уларни кучоқлаган

қизлар бутун хошия узунаси бўйлаб симметрик тарзда жойлаштирилган ва матодаги ўсимликсимон нақшга уйғунлашиб кетган” [12.Б.33-35]. Бундай тасвирлар маҳаллий аҳолининг уй-рўзгор жиҳозлари – тунука сандиқ нақшида ҳам тез-тез учраб туради.

Қорақалпоқ амалий безак санъатини тадқиқ этган И.Богословскаянинг бўри тотеми ва унинг илоҳийлаштирилиши моҳияти ҳақидаги мулоҳазаси ўринлидир. Олиманинг ёзишича, бўрининг тирсак суяги сурувни йиртқичлар ва ўғрилардан ҳимоя қилади, деб уларни от эгарига тақиб юришган. Бўрининг тиззаси – “қосаси” суяк касалликлари ва суқ кириши, кўз тегишидан, уккининг боши, оёқлари ва пати ёвуз руҳлардан ҳимоя қилади, деб уларни ўтовга, болаларнинг бешигига осиб қўйишганини қайд этган [5.Б.16]. Бундан кўринадики, кўчманчи халқлар ҳаётида бўри ниҳоятда муқаддас жонзот ҳисобланган. Бутун қабиланинг ва чорванинг ҳимоячиси, тотеми сифатида эъзозланган. Айрим мифлардаит ҳам илоҳий таъсир кучга эга деб қаралган. “Итовон” нақши безакларида айнан шундай моҳият яширинган.

Бу борада З.Алиева мулоҳазалари эътиборли. Олима қорақалпоқлар каштасининг сеҳрли хусусиятга эгаллиги, кўздан асровчи рамз сифатида қаралгани, шу боис либосларнинг кўринадиган қисми алоҳида безатишганини эътироф этади. Бунга мисол тариқасида “кўк кўйлак” ташқи безагида “бўри кўз” кесмалари туширилганлигига эътибор қаратади. Зинапояли ромблар ва бурчакларида шохсимон бутуқлари борквadrat эмблемалар – “сегиз муйиз” (сақкиз шох) кўринишидаги тасвири дуалистик рамзлар сифатида талқин қилинади [4.Б.13].

Кўчманчи халқларда нақш безакларида уй ҳайвонлари билан боғлиқ рамзий тасвирлар ҳам ишланган. Шохли ҳайвонлар – ҳўкиз, сигир, қўчқор, олқор ва эчкининг илоҳийлаштирилиши нақшларда мазкур жонзотлар шохининг рамзий тасвири вужудга келишига замин ҳозирлаган. “Қўчқорак”, “қўш мугуз” нақш безакларида қўчқор шохига ўхшаш тасвирни икки қатор такрорланишидан ҳосил қилинса, “Қўчқор мугуз” да унинг шохига ўхшаш рамзий тасвирнинг маълум масофада такрорланишидан ҳосил бўлган ислимий хошия нақши билан безатилган. Бундай тасвирлар амалий санъатнинг бир қатор турларида қўлланилган. Зардўзликда жуфт ҳолда тикиладиган “олқор шох” номли ўрама шаклдаги рамзий нақш бўлаги ҳам учрайди. “Така мугуз” оддий ўсимликсимон туркумига кириб, эчкининг шохини услублаштириб олиш орқали унинг рамзий тасвири ишланган. Сурхондарё вилояти Шеробод тумани Зарабоғ қишлоғида 1970 йилда тикилган сўзана ва Ургут туманида ярим шар шаклидаги “қўчқорак” нақши бунинг ёрқин мисолидир [11.Б.15-79]. Риштон кулолчилигида “ҳўкиз шох” нақш безаклари

уйғунлаштирилиб, буюмларга бетакрор тимсол бахш этган.

Кушлар тасвири. Манбаларда ёзилишича, кўчманчи ва ярим кўчманчи халқлар эътиқотида, кушлар ёвуз кучлардан ҳимоя қилиш билан бирга, эзгулик келтирувчи, фаравонлик бахш этиб, ёмонликларни даф этувчи қудратга эга. Кушлар тимсолида халқимиз ўзларининг турли эзгу ниятларини ифодалашган. “Ғоз бўйин”, “куш тили” “қарға тирноқ” нақш безаклари шундай моҳият яширинган. Академик А.Ҳақимов шофирконлик М.Қўчқоров сўзанага ишлаган (2012) “жаннат дарахти”нинг спиралсимон куш шаклидаги нақшли ноёб тасвир, Китоб тумани Дониёршоҳ қишлоғидаги К.Абдуллаева сўзанага “товус пати”(1958) нақшининг учраши ҳам юқоридагиларни тасдиқлайди[11.Б.46-71]. Шунингдек, “бойкуш”, “гултожихўроз”, “турна”, “ўрдак”, “мусича”, “қарға тирноқ” нақш безаклари ҳам шу туркумга киради.

Кандакорлар мис идишларга “чашми булбул”[6.Б.368] нақш безагини булбул кўзига ўхшатиб ўйишган ва зарб қилишган. Булбул тасвири билан ишланган ўсимликсимон нақшлардан бири “ислими булбул” деб аталади. Бахт, омад келтирувчи илоҳий “анқо”нинг рамзий нақш тасвири кулолчиликда, наққошликда, мисгарлик ва ганч ўймакорлигида кузатилади. Уста кулоллар ясаган лаганларнинг айримларида мазкур илоҳий қушнинг ажойиб образларини яратганлар. Уста Бобо Бойниёзов, Узоқбой Шерматов, Муҳиддин Раҳимов ва бошқалар ишларида унинг ёрқин намуналари яратилган[14.Б.74].

Ғиждувон кулолчилигида ҳамкушлар тасвири қўлланилади. Усталар лаган ўртасига товуснинг соддалаштирилган кўриниши ёки дум қисми тасвирини ифодалашган. “Думи бургут”, “мурғи сафид”, “бойкуш”, “гули товус”, “минг оёқ” сингари нақшлар шундай композициялардандир[10.Б.65]. ЎЗДСМИ фондида сақланаётган И.Назруллаев ишлаган сирланган лаганнинг марказида товус патлари билан ўралган бодомсимон “товус нусха” [11.Б.40]. нақши тасвирланиши бунинг исботидир. Риштон кулолчилигида ҳам кушлар мавзусига қўл урилган. 1970 йили ишланган сув идишининг ташқи кўриниши куш шаклида ясалиши, XIX аср охирига оид сирланган офтоба хўроз ёки ғоз боши кўринишида ишланиши ягона нусхадир. 1962 йилда риштонлик И.Комилов ясаган жигаррангли фондаги “ўрдак-офтоба”да ўрдакнинг бўйни ва гавдасини илон ўраб олиши биринчи бор учрайди. Тошкентлик М.Раҳимов X-XI асрлар афросиёб кулолчилиги анъаналарига таянган ҳолда ишлаган лаган оқ фонда марказга тик думли кушни ифодалаган. Сирланган лаган четлари айланасига боши пастга қаратилган кичкина кушлардан кетма кет безак берилган[10.Б.49].

Бундай мавзуларни темирчиликда ҳам кузатиш мумкин. А.Ҳақимовнинг ёзишича, буюхоролик уста Ш.Қаюмов (2008) чеварлар учун ишлаган туркум қайчилари куш шаклида бўлиб, бундай техника бошқа ҳудудларда учрамайди[10.Б.176].

Тумандан тасвирга туширилган бошқа бир сўзанада катта нишон (тўғарак) ичида қўш тасвири куш, улар орасида эса тўпбаргул ифодаланган. Бу сюжет қадим ва ўрта асрлар ҳунармандчилиги (кулоллик, маъдан, газлама-лар)да учрайди. Бу рамзий тимсол сифатида ҳосилдорлик ва ҳаётнинг янгиланишини ифодалайди. Кушларнинг ранго-ранг тасвири сўзананинг марказини ёки зардеворнинг ҳошияли қисмини безаб туради.

Булардан ташқари кабулар, товус ва қирғовулларнинг тасвирлари турли рангларда бўлиб, услублаштириш эвазига кушлар ўсимликсимон нақшларга уйғунлаштирилган. Икки қўш товуслар билан келин ва куёв ён томондан тасвирланган сўзана ўзига хос таассурот уйғотади. Маҳаллий каштачилар “бойкуш”, “гултожихўроз”, “турна”, “ўрдак” нақшларини ҳам кенг қўллашган [13.Б.68].

Амалий санъати намуналаридаги самовий геометрик рамзларда коинот билан боғлиқ безаклар алоҳида бир туркумни ташкил қилади. Айлана, ромб ва хочлар азалдан қуёш рамзи сифатида ниҳоятда оммалашган. Баъзан қуёш ва унинг тузилиши буржли нишонлар билан уйғунлашган ҳолда тасвирланади.

Жанубий деҳқончилик воҳаларида доира, ромб ва хоч кўриниши бир хил маънога эга. Уларда само, қуёш, ой, юлдуз, булут, камалак кабиларнинг услублаштирилган рамзий тасвирлари ишланган. Каттакўрғонда ишланган XX аср бошига мансуб сирланган лаганнинг марказида учлари кенгайган хочсимон нақш туширилиб, хочнинг парраклари орасида катта айланалар чизилган. Шаҳрисабзлик уста кулол Карим Ҳазратқулов яратган лаган (1965) марказида тўртта узун тўлқинсимон барглар хочсимон тарзда тасвирланган[11.Б.41]. Хивада 1970 йилда ишланган сирланган кўк, жигарранг ва қора бўёқли, икки бандли товоқ ички томони тубининг марказида кичкина “юлдузгул” шаклида безак берилиши ҳам айнан шу мавзуга алоқадордир[11.Б.43].

Кашталарда самовий (космогоник) мавзулар алоҳида ўрин тутаяди. “Ойпалак”, “ойгул”, “моҳ” “юлдузпалак”, “тоғорапалак”, “офтобнусха”, композициялари бунинг ёрқин намунасидир. Қадимий ўсимликсимон нақш элементи бўлмиш “юлдузгул”, “юлдузну-сха” айнан юлдуз шаклидаги нақш композицияси жудаям кенг тарқалган. Бу тошкентлик каштачилар М.Қосимбоева ва И.Давлатовлар ижодида кузатилади[10.Б.Б.30]. А.Ҳақимов Қашқадарё вилояти қарши тумани Оқтепа

кишлоғида 1980 йилларда тикилган сўзанада “ойнусха” тасвири ишланганлигини, Бойсуннинг Чилонзор кишлоғида О.Бобоева томонидан тикилган (1980) “юлдузгул” безакли сўзананинг ниҳоятда ноёблигини эътироф этади[10.Б.70].

Амалий безак санъатида ер ости ва сув унсурлари – балиқ, илон ва қурбака образлари алоҳида ўрин тутлади. Улар орасида қурбака мавзуси кўчманчи тарзда ҳаёт кечирувчи халқлар санъатида кенг тарқалган. Бу тасвир гарчи илоҳий эътикод билан боғлиқ бўлса-да, чучук сувда яшайдиган ушбу жонзотнинг кўриниши нақшларда аниқ ифодаланган[5.Б.15]. Л.И.Ремпельнинг таъкидлашича, мазкур мавзулар Марказий Осиё амалий санъатида қадимдан қўлланилиб келинган[9.Б.37]. Балиқ, қурбака ва илон сув унсури билан алоқадор. Қадимий тасаввурларда кўзгу ҳам сув билан боғлиқ ҳолда талқин этилган. Косадаги сувдан кўзгу сифатида ҳам фойдаланилган. Қадимги кишилар сирли кўзгу нариги дунёни акс эттира олади, деб ўйлашган. Бу кўпгина халқларнинг эртақларида ҳам ўз аксини топган бўлиб, уларда бош қаҳрамон ўзининг йўқотиб қўйган севгилисини ёки дунёдаги ота-онасини кўзгу орқали кўради. Косадаги сув ҳам ана шу вазифани бажарган, сувга боқиб фол кўриш одати бевосита шомонликка бориб тақалади.

Сув унсурларининг энг оммалашган тури бевосита балиқ образи билан алоқадордир. Балиқ аслида балиқ умуртқалилар кенжа типининг қатта ва кенг тарқалган тури бўлиб, туғилиши, ҳаёт кечириши ва экологик хусусиятига кўра сув муҳитига яхши мослашган. Тадқиқотчиларнинг фикрича, балиқни илоҳийлаштириш қадимги даврларга бориб тақалади. Зардуштийликнинг асосий таълимоти жамланган «Авесто»да сув тошқини ва унинг келиб чиқиши бевосита балиқлар бевозталиги билан боғланади. Ушбу жонзод илон, делфин ва бақа билан бирга ёки аксарият ҳолларда ёнма-ён тасвирланади. Илон, бақа, делфин ва балиқ ер остидаги ҳаёт билан ер устидаги ҳаётни боғлаб туради.

Ўзбек халқ амалий безак санъатида балиқ билан боғлиқ лавҳалар жуда кўп. Маҳаллий наққошлар ясаган тилла ва кумуш буюмларга балиқ танаси, кўзи ёки бошқа қисмларини чизиш, нақш беришни яхши ўзлаштирганлар. Кулолчиликда балиқ думини эслатувчи “балиқ думи”, балиқнинг тумшуғи кўринишидаги “балиқ тумшук”, “пушти балиқ” (балиқ тангачаси), каби нақшлар сопол идишларга жуда кўп ишланган. Бундай нақшли безаклар азалдан буюмларга кўрк бағишлаган. Шаҳрисабзлик кулол К.Ҳазратқулов ишлаган лаган марказидаги айлана ичига эни бўйлаб бир дона балиқ тасвирланиши ҳам шундан

далолат беради[11.Б.41].

Тупроқ ва сув кучларининг рамзи – илон қадимдан диний маросимлар ва тасвирий санъатида мавжуд бўлган. Ривоятларда ХХ асрга қадар илон образи ҳосилдорлик билан боғлаб келинган. Кўп ҳолларда илон афсонавий Аждар ёки Аждаҳок билан боғлаб талқин этилган.

Илон ёки аждаҳо образи Ўрта Осиё кўчманчилари тасвирий санъати-миниатюра намуналарининг типик мотивларидан бўлган. Бу персонаж ўрта асрлар фольклоридан ҳам кенг жой олган[15. Б.425-432]. Амалий санъати нақш безакларида эса “балиқ кўзи”, “илон изи”, “аждар нусха” каби рамзий тасвир элементлари ишланган.

Ўйинчоқлар. Ўзбекистон давлат санъат музейидаги ёш болалар учун мўлжалланган турли кўринишдаги афсонавий жонзотларга тақлидан ишланган сопол ўйинчоқлар алоҳида бир туркумни ташкил этади[11.Б.236]. Уларнинг барчаси хикоя тарзидаги халқ оғзаки ижодига мансуб образлардир. Чўпчакларга асосланувчи эртақлар қаҳрамонларини янада бўрттириб тасвирлаш етакчилик қилади. Бухоро вилояти Вобкент туманидаги Ўба кишлоғида Ҳ.Раҳимова ясаган ўйинчоқлар-хуштакларда афсонавий жонзотлар, турли ҳайвонлар кўринишида ифодаланган. От (баъзан от минган чавандоз), кўчқор, шер боласи, товук, попишак, чўл чумчуғи кўринишидаги сопол ўйинчоқлар учрайди. 1970 йилларда ясаган сопол хуштакчалар орасида “от минган чавандоз”нинг безатилиши бола-жонлар руҳий оламига ҳамоҳанг. “От билан қуш” (1963) да эса от танасининг ён томонида хуштакча, орқасида қуш ўтирибди. Яна бирида “икки қуш” бошларини бир-бирларига қаратилган ҳолатда ифодаланган[11.Б.46-47]. Ш.Обидова ясаган ўйинчоқ хуштакларни жамлаб, ажойиб коллекция ҳосил қилган. Унда қуш, ўрдак, хўкиз, туя, эчки, от, фил минган одам образини гавдалантирган. У бу ўйинчоқларни ёрқин тусли йўл-йўл чизиқ, ҳол-ҳол нуқталар билан безатган. Айниқса, от образи бироз бўрттирилган, бўйни йўғон, қулоқлари тик, орқа қисмидаги эгар ва думи бироз дарз кутган бўлса-да, яхши кўринишда сақланиб қолган[11.Б.46]. Ф.Сағдуллаев отни бироз чўзинчоқ тумшукли, ёпиштирилган кўзли, қулоқ тасмалари ўйилган кўринишда ясаган. Шунингдек, “кўп бошли кўчқор” хуштакчаси композициясида тўртта тик оёқ устунчалар устида йирик кўчқор орқасидан бешта кўчқорлар бошлари кўтарилиб чиққан. 18 дона майда бошларнинг рамзий кўриниши аниқ ифодаланган. Йўғон бўйин ва буралган қалин шоҳли бош тасвир услуги унинг “кўчқор” хуштакчасида ҳам қўлланилган. Хуштакчалар орасида “эшак” образи жуда антикадир. Унинг ҳам бўй-

ни йўғон, боши олдинга қараган, оғзидан тили чиқиб турибди[11.Б.46]. Улар сафида К. Мирфайзиёва ўзига хос услубдаги “сигир” хуштаги ўзида сигир боши, қушли танада бир оёқли кўринишдалиги билан ажралиб туради. Ж.Ҳақимов хуштакни “фил” образида ифодалайди. Хартумида ёғоч билан тураётган филнинг орқасида ҳайвоннинг ҳайкалчаси бор. Умуман олганда ўйинчоқларнинг барчасида болаларга мос эртақона кўринишдаги муболағали, бироз бўрттирилган образлар яратишга эътибор қаратилган.

Юқоридагилардан хулоса шуки, Ўзбекистон амалий безак санъатида афсонавий мавзулар-

нинг ахамияти беқиёс. Уларнинг ўзига хослиги – қисм бутунликнинг ифодаси тамойилига асосланилиши билан изоҳланади. Кўчманчи ва ярим ўтроқ тарзда ҳаёт кечирувчи аҳоли амалий санъатида нақшлар безакларидаги геометрик (самовий), қушлар, ҳайвонлар, паррандалар, ер ва сув унсурларига оид мавзулар илдизлари маҳаллий эътиқодлар, культлар ва мифларга бориб тақалади. Уларни ўрганиш, тизимли таснифлар, санъат ривожига ўрни ва ахамияти юзасидан дастлабки хулосалар чиқариш орқали келажак ишларга янги йўл очиш мумкин. Бизнинг ҳаракатларимиз эса бу борада қилиниши лозим бўлган ишларнинг дебодаси холос.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантириш ва такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори. 31.05.2017 й. // Халқ сўзи. – 2017, 1 июнь.
2. “Ўзбекистон Бадий Академияси фаолиятини ривожлантириш ва янада такомиллаштиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. 16.08.2017 й. п ққ-3219.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Вармони// “Халқ сўзи”, 2017 йил. 8 февраль.
4. Алиева З. Қорақалпоқ келинларининг маросим либослари генезиси ва семантикаси.-//Санъат. 2018. №2. 13 б.
5. Богословская И. Қорақалпоқ нақш санъатига зооморф унсурлар.-//Санъат. 2009.№2. 15 б.
6. Булатов С. Ўзбек халқ амалий безак санъати. –Тошкент: Мехнат.,1991, 368 б.
7. Гюль Э. Проблема этнокультурных взаимодействий в античном средневековом искусстве узбекистана. Специальность 17.00.04-изобразительное и декоративно-прикладное искусство. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора искусствоведение. –Тошкент: 2002. 48 стр.
8. Насирова З. XX аср-XXI аср бошлари ўзбекистон жанубий худудларининг анъанавий каштачилиги. 17.00.04-тасвирий ва амалий безак санъати ихтисослиги бўйича санъатшунослик фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун тақдим этилган диссертация автореферати. –Тошкент: 2010. 24б.
9. Ремпель Л. Цепь времен. Вековые образы и бродячие сюжеты в традиционном искусстве Средней Азии. –Ташкент: 1987. стр 290.
10. Ҳақимов А. Прикладное искусство Узбекистана: традиции и инновации. –Ташкент: ЮНЕСКО., 2013. 193 стр.
11. Ҳақимов А, Файзиёва В. Ўзбекистон давлат санъат музейи хазинасидан. Ўзбекистон амалий санъати. –Тошкент: Vaktoria press., 2014. 236 б.
12. Ҳақимов А. Бойсун кийиклари.-//Санъат., 2004. №1, 33-35 бетлар.
13. Фатхуллаев Р.С. XIX асрнинг иккинчи ярми – XX асрнинг 80-йилларида Ўзбекистон амалий-безак санъатидаги тасвирий мавзулар. Санъатшунослик фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. –Тошкент: 2000. – ЎзФА Санъатшунослик институти кутубхонаси. 136 б.
14. Ўзбекистон санъати (1991-2001 йиллар). –Тошкент: Шарк., 2001. 240 б.
15. Abdurakhmanov I. Reflection of Written Dastans in Maverannahr Miniature (Xiv–Xvii Centuries).-// International Journal of Research Available at <https://pen2print.org/index.php/ijr/>. Volume 05 Issue 23. December 2018/. P.425-432.